

KEELEKONTAKT JA PRAGMAATIKA¹

Leelo Keevallik

Uppsala Ülikool / Tartu Ülikool

Igaüks, kes on võõras kultuuris suhelda püüdnud, teab hästi, et vaid grammatikast ja sõnavarast õnnestunud vestluseks ei piisa. Oluline on ka suhtluspädevus, oskus keelt vastavalt situatsioonile ja eesmärgile kasutada. Suhtluspädevuse rollile keelekasutuses juhtis tähelepanu juba antropoloog ja sotsiolingvist Dell Hymes (1972) ning tänaseks on välja arenenud terve hulk teadusharusid, mis tegelevad kultuuridevaheliste erinevustega suhtluses. Uuritakse näiteks viisakustavade erinemist, vestlusstiilide varieerumist eri kontekstides, aga ka kõneaktide vormistust. Muuhulgas kuulub siia ka sotsiolingvistiline pädevus kui oskus variante kontekstitundlikult valida. Mõned uurijad on aga sotsiolingvistilist pädevust koos oskusega kõneakte antud kultuuris eesmärgipäraselt kasutada (illokutiivne pädevus) nimetanud hoopis pragmaatilise pädevuse allharudeks (Bachman 1990). Nii suhtluspädevus kui ka pragmaatiline pädevus on seega üldisemad terminid, mis hõlmavad kõneleja keelekasutuslikke ja kultuurilisi teadmisi vastavast ühiskonnast, selle liigendumisest ja tavadest.

Pragmaatika uurib keelt kasutaja seisukohalt, pöörates tähelepanu sellele, milliseid keelelisi vahendeid kõnelejad valivad ning millised keelekasutuslikud piirangud kehtivad ühes või teises situatsioonis (Crystal 1985). Kultuuridevaheline pragmaatika (*cross-cultural pragmatics*) võrdleb keelekasutust kahes või enamas keeles. Eri kultuurides võivad olulised olla hoopis erinevad sotsiaalse konteksti tegurid, mis mõjutavad valikuid sobiliku käitumise ning keelekonventsioonide osas; näiteks mõnel pool on sotsiaalsed hierarhiad olulised, teisel mitte (House-Edmonson 1986). Termin „kultuuridevaheline pragmaatika” on kasutusel juba vähemalt paarkümmend aastat ning põhjanevaid teoseid on ilmunud päris mitu (nt Blum-Kulka *et al* 1989; Wierzbicka 1991). Üks

---

¹ Käesolev uurimistöo sai võimalikuks tänu Rootsi Teadusfondi grandile. Autor on tänulik Virve Raagile ja anonüümsetele retsensentidele kommentaaride eest.

laiemaid väljundeid selleteemalistes uuringutes on kultuurikonfliktide seletamine ning nende põhjuste paljastamine (nt Clyne 1994; Pajupuu 1995, 1997; Scollon, Scollon 2001). Me kõik reageerime aeg-ajalt intuiitiivselt negatiivselt selle peale, kui teise kultuuri esindaja tundub liiga pealetükkiv, intiimne, kalk, ükskõikne või lihtsalt ebaviisakas. Enamasti pole põhjuseks suhtleja ülalmainitud isiksuseomadused, vaid lihtsalt teistsugused käitumisnormid tema ühiskonnas. Kultuuridevahelised võrdlused aitavad uurijal ka sageli näha omaenda keeleühiskonnas ilmnevaid konventsionaalseid mustreid, mida ainuüksi keeleühiskonna seest vaadates võib nii endastmõistetavaks pidada, et oleme nende suhtes pimedad.

Kontaktid eri keeleühikondade vahel ei vii aga alati kultuurikonfliktini, eriti kui kontakt on pikaajaline ning rahumeelne. Pidevad kontaktid ja suure ühiskonnaosa mitmes keeles suhtlemine võib hoopiski viia pragmaatika laenamisele ühest keelest teise. Nii on näiteks juhtunud terve rea keelenähtustega Rootsi eesti keeles. Eesti eesti keel ja Rootsi eesti keel arenesid ligi viis aastakümnet pea täiesti lahus ning kardinaalselt erinevates keelekontaktides. Nende võrdluses torkavad pragmaatilised erinevused hästi silma. Varasemad uuringud Rootsi eestlaste suhtluskäitumisest, on ootuspäraselt andnud vastakaid tulemusi. Ühelt poolt on leitud, et Eesti eestlastega võrreldes käituvad Rootsi eestlased pigem nagu rootslased (de Geer *et al* 2002), aga teiselt poolt jälle, et eesti suhtlusstiil säilib sõltumatult asukohamaast (Tulviste *et al* 2002). Käesolev ülevaade keskendub ainult keelepragmaatikale ja sedapuhku rootsi keelest laenatud muustritele, mis peegeldavad tihedaid kontakte kahe keeleühikonna vahel. Eesmärgiks on vaadelda mõningaid võrdleva pragmaatika uurimisalasid – kõneaktid, viisakus, samade tegevuste vormistus eri kultuurides, voorujärjendite ja voorude ülesehitus – ning illustreerida neid näidetega Rootsi eesti keelest. Materjalina on kasutatud nii eluloointervjuusid, Rootsi eesti raadio saateid kui ka videolindistusi Rootsi eestlaste kokkusaamistelt.

1. Kõneaktide konventsioonid

Üks vaieldamatult kesksamaid pragmaatika allharusid uurib kõneaktide vormistamist. Eri keeltes ja kultuurides võib sama kõneakti sooritada eri vahenditega. Ala silmapaistvamaid esindajaid Anna Wierzbicka (1985) demonstreeris oma väga mõjukas uurimuses erinevusi kõneaktide

sooritamises poola ja inglise keeles. Näiteks on formaat *Can you X?* 'Saad sa X?' inglise keeles konventsionaalne palve, st et eeldatav reaktsioon selliselt formuleeritud voorule on palve täitmine. Poola keeles mõistetakse aga vormiliselt sama küsimust kui päris küsimust selle kohta, kas kõnetatav saab või suudab midagi teha. Samuti erineb formaadi *Would you like X* 'Sooviksid sa X' (otsene tõlge: 'Kas sulle meeldiks X?') kasutus. Inglise keeles on see tavaline ettepanek, samas kui poola keeles tõlgendatakse analoogset formaati kui küsimust nähtuse või tegevuse X meeldimise kohta. Palveid ja ettepanekuid väljendatakse poola keeles muude vahenditega.

Analoogseid näiteid leiab lähemaltki, Rootsi eesti keelest. Näiteks väljendatakse rootsi keeles palvet sageli pöörd sõnajärgiga (öeldis – alus – sihitis) üldküsimuse vormis. Eesti keeles on siinkohal täpsemaks vasteks *kas*-küsimus. Järgmisi lausungeid mõistetakse seega rootsi keeles kui viisakaid palveid.

(1a)	Skickar ni tallrikar!	'Kas te saadate taldrikud?'
(1b)	Skickar du den hitåt!	'Kas sa saadad seda siiapoole?'
(1c)	Ställer du flaskorna i maskinen!	'Kas sa paned pudelid masinasse?'

Ka Rootsi eesti keeles väljendatakse palvet üldküsimusega. Seal ongi pärit järgmised videolindistatud näited²:

- (2a) Kas te saadate oma taldrikud.
 (2b) Kas ulatad seda siiapoole.
 (2c) Kas sa lähäd ja paned need pudelid masinasse.

Rootsi keelt ja Rootsi eesti keelt eristab antud juhul vaid see, et eesti keeles ei moodustata üldküsimusi sama regulaarselt pöörd sõnajärje abil kui rootsi keeles. Seega on Rootsi eesti keeles palvenagi kasutusel tavaline *kas*-alguline üldküsimus. Eesti eesti keeles tundub selline keelekasutus aga võõras. Indikatiivis *kas*-küsimus on enamasti lihtsalt infoküsimus ja mitte viisakas palve. Ei minu enda eesti telefonikõnede korpuses (vt kirjeldust Keevallik 2003: 42–52) ega ka Tartu Ülikooli suulise kõne korpuses pole näiteid palvena kasutatud indikatiivis *kas*-

² Lindistatud näidetes on transkribeeritud suulisele kõnele omased parameetrid: rõhuline silp – allajoonimine, venitus – koolon, katkestus – sidekriips, langetav intonatsioon – punkt, tõusev intonatsioon – küsimärk, püsiv intonatsioon – koma.

küsimustest. Küll aga võib *kas*-küsimust kasutada palvena siis, kui selles esineb veel mõni pehmemdav palvet markeeriv vahend, nagu näiteks *saama*-verbi vormid, eituse või tingiv kõneviis. Seega on lisaks küsimuse formaadile Eesti eesti keeles vajalikud ka muud markerid, et öeldu kõlaks palvena.

- (3a) Kas sa: siia ei saa tulla.
 (3b) A kas sa saaksid mulle mõned võtta.

Ainuüksi indikatiivne *kas*-küsimus paistab aga olevat hoopis teistsuguse tundevärtusega ning pigem ebaviisakas. Tartu Ülikooli suulise kõne korpuses leidub üksainus *kas*-küsimusega väljendatud käsk ning seegi on suunatud koerale.

- (4) Kas sa oled vait või mis.

Ka sõnakuulmatutele lastele suunatud (korduvad) käsud võivad esineda *kas*-küsimuse vormis, nt *Kas sa tuled juba!*, *Kas sa paned jope selga!*. Seega on Eesti eesti keeles *jah/ei*-küsimusel käsu konnotatsioon (Metslang 1981: 110), mis on loomulikult paljudes situatsioonides lausa ebaviisakas: näiteks suuremal seltskondlikul õhtusöögil, kust on pärit kõik kolm ülaltoodud Rootsi eesti näidet. Eesti eestlaste keskel oleks oodanud hoopis järgnevaid formaate, kus viisakust väljendatakse viisakussõnaga *palun* või leksikaliseerunud palvesõnaga *äkki*.

- (5a) Äkki (sa) paned need pudelid masinasse! Äkki (te) saadate oma taldrikud!
 (5b) Palun pane need pudelid masinasse! Palun saatke oma taldrikud!

Nagu näha, võib Eesti eesti palvegi esineda kindlas kõneviisis, aga sel juhul mitte küsimuse vormis. Ka ei ole Eesti eesti keeles sugugi ebaviisakas esitada oma palve käskivas kõneviisis koos sõnaga *palun* või vormeliga *ole hea/kena*. Mõlemaid võib üsna vabalt lause süntaksisse sobitada (Keevallik 2003: 144–147). Seevastu kõlaksid käskiva kõneviisi vormid rootsi keeles äärmiselt ebaviisakalt ja pealetungivalt. Seal väljendatakse viisakust pigem grammatiliste vahenditega, näiteks küsiva ja tingiva kõneviisiga. Niisiis on tegemist lausa vastandlike konventsioonidega: Rootsis on üldküsimus viisakas palve, Eestis ebaviisakas käsk. Ja vastupidi – Eestis on käskivas kõneviisis lausung (koos viisakussõnaga) viisakas palve, Rootsis range käsk.

Peaaegu sama mustrit järgivad neis kultuurides ka viisakad ettepanekud, kuid selle vahega, et ettepanekut ei saa väljendada käskivas kõneviisis. Ka siin kasutavad Rootsi eestlased rootsi keele mõjul kindla kõneviisi üldküsimumust, Eesti eesti keeles on aga väitevorm või *akki*-formaad loomulikumad.

- (6a) Rootsi eesti: Kas me teeme ühe koogi pooleks.
 (6b) Eesti eesti: (Äkki) (me) teeme ühe koogi pooleks.

Seesama keelekasutuslik kultuurierinevus peegeldub ka võrdlevas uurimuses lastevanematest, kus vaadeldi laste käitumise korrigeerimist Eestis ja Rootsis (de Geer, Tulviste 2002). Eestis kasutati valdavalt käskivat kõneviisi (68%), Rootsi peredes aga oli valitsevaks lausetüübiks küsimus (43%). Sellest võiks järeldada, et eesti lapsevanemad on otsekohesemad ja mitte nii viisakad. Samas võisid eesti imperatiivid vabalt olla viisakaks markeeritud (nt *ole hea*) nagu selgub näidetest (de Geer, Tulviste 2002: 338–339). See tähendab, et paljud eesti lastevanemate küsused olid Eesti kultuurikontekstis vähemalt sama viisakad kui rootsi küsimused Rootsi kontekstis. Sama uurimus näitab ka, et Rootsi eesti lapsed esitavad rohkem küsimuse vormis lausungeid kui Eesti eesti lapsed. See kvantitatiivne tulemus toetab ülaltoodud kvalitatiivset kõneaktianalüüsi Rootsi eesti ühiskonnas. Pragmaatikat võib tihedas keelekontakti olukorras kergesti ühest keelest teise laenata.

2. Viisakusvormelid

Kultuuriti erinevad muidugi ka viisakusvormelid. Näiteks on ühiskondi, kus pöördumisvormide süsteem on äärmiselt keerukas ja nõuab enda täpset hierarhilist ja ealist positsioneerimist kõnetatava suhtes. Mõnedes ühiskondades on aga kasutusel vaid üksainus kõnetusvorm. Eesti ja paljud teised euroopa keeled paigutuvad kahe äärmuse vahepeale, kasutades põhiliselt kaht kõnetusvormi: ainsuse teist pööret ning enamasti mitmuse teist või ainsuse kolmandat pööret. Faktorid, mida kõnetusvormi valikul arvestatakse, võivad samuti ühiskonniti erineda. Kui mõnes ühiskonnas on kõnetusvormi valikul oluline vaid tutvusaste, siis teistes võib väga tähtis olla ka näiteks ühiskondlik positsioon (vt klassikaline uurimus Brown, Gilman 1960; hilisematest nt Braun 1988). Eestis kui üha demokraatlikumas ühiskonnas on oluline eelkõige tutvusaste, seega

horisontaalne solidaarsustelg ja mitte vertikaalne hierarhiatelg (Keevallik 1999).

Rootsi eesti ühiskonna pöördumisvorme on aga mõjutanud Rootsis 1960. aastatel edukalt läbi viidud sinatamiskampaania. Tänapäeval käib seal üldiselt sinatamine. Rootsi eestlastega tehtud intervjuudest võib kuulda, kuidas Eesti eesti intervjuueerija vastaskõnelejat teietab, kuid intervjuueeritav vastu sinatab, kuigi mõlemad on ühevanused ja tutvusaste on pinnapealne. Üldiselt Rootsi eestlased sinatavad üksteist sõltumatult tutvusastmest, kuigi mõnda aega püüti eksiilkogukonna siseselt eestipäraseid kombeid alal hoida. Vahel on tunda, et Eesti ühiskonnas alateadlikult käibel olevaid reegleid on pideva harjutamiseta päris raske säilitada. Nii näiteks ei eeldata Eestis vist, et auväärse eas proua 20-aastast tütarlast kohvilauavestluses teietaks, mis on aga talletatud Rootsi eesti keele lindistustes. Eesti ühiskonnas on teietamise kõrgaeg umbes keskiga ning teietamise vajadus väheneb vanuseteljel äärmuste poole. Ei teietata väga noori ega väga vanu (Keevallik 1999: 138–139), eriti mitte informaales olukorras.

Pöördumisalane ebakindlus pole muidugi ainult Rootsi eesti ühiskonna eripära. Seda on täheldatud näiteks ka ungari eksiilühiskonnas Ameerikas, kus teise põlvkonna kõnelejad vorme segavad, kasutades näiteks asesõna ainsuses ja tegusõna mitmuses (Fenyvesi 2005: 312–315). Osa ungari keele kõnelejaid on muidugi täielikult üle läinud ameerikalikule kõnetustavale, kus pea igas olukorras pöörduakse eesnimega ja ainsuses ning ilma Ungaris kasutusel olevate austavate sugulustiitliteta *néni* 'tädi' ja *bácsi* 'onu'. Teised aga püüavad Ungari tavasid järgida, kuid on kasutusreeglite osas ebakindlad. Sama on näha eksiileestlaste seas, kus eelkõige nooremate põlvkondade esindajad ei taju enam eesti ühiskonna vaikimisi kõnetusreegleid. Ebakindlust suurendab kindlasti asjaolu, et nii Ungari kui ka Eesti ühiskonnas on eriti viimasel aastakümnel kaldu tud tugevasti informaales kõnetustava poole.

Lisaks kõnetusvormidele on igas kultuuris ka oma viisakad käitumisrutiinid ehk konventsionaliseerunud suhtlusmustrid, mida harjumuspäraselt ja küsimata järgitakse. Need torkavad paremini silma võõraste ühiskondadega kokku puutudes. Nii on näiteks Rootsis tavaks pea iga vestluse lõpus tervitada vestluspartneri lähedasi. Seda tehakse sageli fraasiga *hälsa hem* 'tervita koju', mispuhul ei pruugigi eraldi mainida tervitatavate nimesid ega sotsiaalseid rolle. Eestis ei ole tervitamine iga vestluse lõpus samavõrra kohustuslik, kuid Rootsi eestlaste hulgas, kelle

jaoks tervitamine on muutunud loomulikuks sotsiaalse elu osaks, võib kuulda isegi puhtrootsikeelset *hälsa hem*.

Väga tüüpiline rootsi käitumistava on järgmisel kohtumisel pärast külaskäiku perenaisele või peremehele tänu avaldamine vormeliga *tack för senast 'aitäh viimase (korra) eest'* Vastuseks on rutiinselt *tack själv 'aitäh (sulle) endale'* Kultuuriline surve tava järgida on olnud piisavalt tugev, et kanduda Rootsi eestlastegi hulka, ning vahel on nad võtnud üle isegi rootsikeelse rutiini (Oksaar 1972: 440). Samas esineb ka eesti-keelset toortõlget *tänan viimase eest*. On üsna raske olla meelega eba- viisakas, mis tähendaks Rootsi eestlastele näiteks antud juhul rutiini ärajätmist eesti kommete kohaselt. Nii toimivadki kaks vastandlikku jõudu – ühelt poolt sotsiaalne surve järgida kohalikke viisakusnorme ja teisalt tahe säilitada eesti identiteet. Ükskord lahendas Rootsi eestlane olukorra, öeldes pärast külaskäiku pererahvale: *oleks rootslane, ütleks midagi*. See lausung toimus oivaliselt, demonstreerides ühelt poolt teadlikkust rootsi viisakusnormidest ja teisalt eesti käitumistavade tundmist. Ei seatud ohtu eesti identiteeti ega kõneleja sotsiaalset pädevust. Ka tänamine sai tegelikult tehtud, sest kaasvestleja muidugi mõistis, millist rutiini lausung asendas.

Mitmed tavavormelid esinevad Rootsi eestlaste kõnes rootsimõju- listena. Nagu ka muid idioome, tõlgitakse neid pragmaatilisel domineerivast keelest (seda mõistet kasutab mustlaskeele kontaktide uurija Matras (1998)). Näiteks sage rootsi hüvastijätufraas *vi ses (snart (igen)) 'me näeme (varsti (jälle))'* paistab läbi järgmistest Rootsi eesti hüvastijätuviisidest.

- (7) Rootsi eesti: me näame jälle
nääme varsti jälle
me näame

Eesti eesti keele vastetena võib korpustest peale formaalsema *nägemiseni* leida aga hoopis järgnevad variandid:

- (8) Eesti eesti: nääme
nääme siis
no nääme siis

Vastandina Rootsi eesti variantidele ei kasutata Eesti eesti keeles pronoomenit ning vormelisse kuuluvad teised partiklid/adverbid. Veelgi tavalisem hüvastijätuvormel on Eesti eesti keeles aga hoopis teise

verbiga moodustatud (*no teeme siis*) nii. Pragmaatilised mõjutused ilmnevad järelikult nii struktuuri kui ka sagedustasandil. Antud juhul on need aga piisavalt subtiilsed, et mitte häirida kahe keeleühikonna liikmete vastastikust arusaamist.

Viisakus ei pruugi seega ilmnedu üksikutes sõnades ja väljendites, vaid ka tervetes rutiinides, mis hõlmavad mitut vooru. Vestlusjärjendid ehk kõneaktide reastamise viisid võivad samuti kultuuriti erineda. Näiteks on kirjeldatud saksa ja iiri keeleühikondade erinevat käitumist pakkumisjärjendites (Barron 2003). Iiri inglise keeles on tavaks esimesele pakkumisele vastata rituaalse keeldumisega, mispeale pakkuja üle küsib, sageli vormeliga *are you sure?* 'oled sa kindel?' Alles vastus sellele küsimusele on tõsiseltvõetav. Saksa keeleühikonnas aga eeldatakse kohe siiralt vastamist. Pole raske ette kujutada, kuidas sakslased iirlaste pideva üleküsimise peale end lapseks alandatuna tunnevad ning iirlased Saksamaal nälga ja janu peavad kannatama, kuna keelduvad kõigest pakutavast. Huvitav on siinjuures ka see, et nii mõnigi iiri tudeng, kes terve aasta Saksamaal veedab, keeldub olemast saksa kombel „ebaviisakas” (Barron 2003: 247–249). See näitab, kuid võrd läbiimbinud oleme omaenda kultuurist ja harjumuspärastest tavadest. Keelepragmaatika on osa inimese igapäevasest käitumisest ning isegi identiteedist.

3. Vooruehitus vestlusjärjendites

Vooruehituse laenamist kontaktsituatsioonis pole praktiliselt uuritud, mis on eelkõige tingitud sellest, et voor, voorujärjend ja vooruehitusüksus on keeleteaduses üsna uudsed lähtemõisted. Küll on aga juba ilmunud kontrastiivseid uurimusi vooruehitusüksuste keelelisest eripärast ja universaalsusest (Lerner, Takagi 1999; Steensig 2001; Thompson, Couper-Kuhlen 2005). Vooruehituse laenamisel kehtivad ilmselt teatud grammatilised piirangud, kuid nii mõnigi muster võib väga hästi ühest keelest teise kanduda.

Nii on näiteks rootsi keeles nn *X-och-X* 'X-ja-X' konstruktsioon, mida kasutatakse voorude alguses selleks, et mõnd vastaskõneleja kasutatud sõna küsimuse alla seada (Linell 2005; Lindström, Linell 2006; konstruktsioonigrammatika kohta vt P. Penjami ja R. Pajusalu artiklit käesolevas kogumikus). Järgnevas vestluslõigus ei ole Rootsi eestlane päris rahul intervjuueerija sõnaga *vanemad*.

- (9) R: Kas sa oled muidu- tähendab e, vanemate eestlastega kokku puutunud äkki.
 A: Njaa? heh
 R: lähemalt.
 A: **Vanemad ja vanemad**, see oleneb seal,

Eesti eesti keeles esineb selline voorualguseline kordamismuster ainult osatamise funktsioonis ja enamasti ilma sidesõnata *ja*. Seega on konstruktsioonil hoopis tugevam negatiivne vastuvaidlev roll. Pehmem mõõnev tähendus ja sidesõnaga formaat on Rootsi eestlastel kasutusele tulnud pideva kontakti tõttu rootsi keelega. Kuna eesti kogukond Rootsis on üldiselt väga hästi kohanenud ning räägib väga hästi rootsi keelt, on selline subtiilsete nüansside laenamine täiesti võimalik.

Selliseid formaate, mis esinevad ainult kindlas vooruosas ja teatud vestlusjärjendi positsioonis, on hulgi. Rootsi eesti keelde on rootsi keelest laenatud voorualguline *ja(a)* sellistes järjendipositsioonides, kus ei ole eelnevalt esitatud küsimust, millele saaks jaatavalt või eitavalt vastata. Ilmselt on tegemist teatud tüüpi vastuseid sissejuhatava keelendiga, millel on vahel ka modaalne tähendus. Näiteks järgnevates näidetes võib ta markeerida mõningast ebakindlust vastuse sisu suhtes. Eesti eesti keeles oleks vasteks meie sagedasim voorualustaja *no*.

- (10a) R: Millest tuleb koolihirm.
 O: **Jaa?** See võib olla väga palju põhjuseid selle jaoks.
- (10b) R: Mis ained sind uvitasid. (.) kõige rohkem.
 A: **Ja** maateadus ee o- li uvitav minu meelest.

Vastuseformaat, mis tõstab esile eelnevast väitest tõese osa või lisab detaili, mis muudab väite tõeseks, on rootsi keeles *ja X ja*. Järgnevas näites on aruteluks, kuivõrd Ameerika Ühendriikide kirikud koguvad oma liikmetelt makse. H avaldab kahtlust väite üle, et nad seda ei tee. A vastus lisab sellele olulise detaili, et nad koguvad makse puhtalt endale. Ainult see lisandus lubab tal eelneva väitega nõustuda. Formaate on küll eestikeelne, kuid rootsipärane.

- (11) H: Ei tea mõned võtavad ju küll maksu.
 A: **Ja omale ja**. a mitte riigile.

Eesti eesti keeles oleks siinkohal ehk kasutatud partiklit *küll*, nt *jah omale küll*. *Küll* on üldse üks raskesti säilitatav keelend võõrkeelses

keskkonnas, kus puudub eesti keelega sarnane üldküsimumise vastuseformaad. Eesti eesti keele jaatav vastus sisaldab teatavasti ka rõhusõna *küll* ja kordab küsimuses kasutatavat verbi. Rootsi eesti keelne jaatus võib aga järgida rootsi vastusetüüpi, kus küsimuses kasutatud verb asendatakse vastava *tegema*-verbi vormiga, rõhusõna pole ning vastus algab anafoorse pronoomeniga.

- (12) A: Kas ta ristib ka praegu.
H: **Seda ta teeb,**

Selles vastuseformaadis on interferentsi ehk teise keele mõju täheldatud ka varasemates kirjutistes Rootsi eesti keele kohta (Allik 2002: 72–74; Laagus *et al* 2004: 33), klassifitseerides seda küll süntaktiliseks mõjutuseks. Siiski on sellisel muustril ka selgelt pragmaatiline külg, kuna ta esineb teatud funktsioonis ning järjendipositsioonis. Nii mõnigi kord esineb Rootsi eesti materjalis segavastuseid, kus näiteks rootsi vastuseformaati lisatakse ikkagi rõhusõna *küll*. Üllatav pole sealjuures tendents, et mida noorem on kõneleja, seda rootsipärasemat vastuseformaati ta kasutab.

4. Lõpetuseks

Igas keeleühiskonnas järgitakse ühiskondlik-kultuurilisi reegleid, mis mõjutavad keelekasutust ning mis kakskeelse kõneleja puhul võivad sõltuda keelevalikust (Oksaar 1992: 3). Kuid nagu ülejäänud keeltki, ei ole mitmekeelsel ja mitmekultuurisel kõnelejal neid reegleid alati lihtne ega vajalikki lahus hoida. Eri päritoluga reeglite segamine võib väga hästi olla grupisiseseks normiks. Pragmaatika on laenatav nagu muudki keelejooned, interferents võib ilmnedä nii tüüpilises kõneaktide sooritusel, viisakusmustrites kui ka voorujärjendites.

Kirjandus

- Allik, Mari 2002. Lõuna-Rootsi noored eestlased: nende keel ja identiteet. Magistritöö. Tartu Ülikooli eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakond.
- Bachman, Lyle F. 1990. *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford: Oxford University Press.
- Barron, Anne 2003. *Acquisition in Interlanguage Pragmatics. Learning how to do things with words in a study abroad context*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Blum-Kulka, Shoshana, Juliane House, Gabriele Kasper (eds.) 1989. *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Norwood, NJ: Ablex.
- Braun, Friederike 1988. *Terms of address. Problems of patterns and usage in various languages and cultures*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Brown, Roger, A. Gilman 1960. *The pronouns of power and solidarity. – Style in Language*. Toim. Th. A. Sebeok. Cambridge / Massachusetts: MIT Press, 253–276.
- Clyne, Michael 1994. *Intercultural communication at work: Cultural values in discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, David 1985. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell.
- Fenyvesi, Anna 2005. *Hungarian in the United States. – Hungarian Language Contact outside Hungary*. Toim. Anna Fenyvesi. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 265–318.
- Geer, Boel de, Tiia Tulviste, Luule Mizera, Marja-Terttu Tryggvason 2002. *Socialization in communication: pragmatic socialization during dinnertime in Estonian, Finnish and Swedish families. – Journal of Pragmatics 12, 1757–1786*.
- Geer, Boel de, Tiia Tulviste 2002. *Behaviour regulation in the family context in Estonia and Sweden. – Pragmatics 12, 329–346*.
- House-Edmonson, Juliane 1986. *Cross-cultural pragmatics and foreign language teaching. – Probleme und Perspektiven der Sprachlehrforschung*. Toim. K.-R. Bausch, F.G. Königs, R. Kogelheide. Frankfurt am Main: Scriptor, 281–295.
- Hymes, Dell H. 1972. *On communicative competence. – Sociolinguistics: Selected Readings*. Toim. J. B. Pride, J. Holmes. Harmondsworth: Penguin, 269–293.
- Keevallik, Leelo 1999. *The use and abuse of singular and plural address forms in Estonian. – International Journal of the Sociology of Language 139. Estonian Sociolinguistics*. Toim. T. Hennoste. 125–144.
- Keevallik, Leelo 2003. *From Interaction to Grammar: Estonian Finite Verb Forms in Interaction*. Acta Universitatis Upsaliensis Studia Uralica Upsaliensia 34. Uppsala.

- Laagus, Aino, Birute Klaas, Mari Allik 2004. Lõuna-Rootsi eestlased ja nende keel. Valimik intervjuusid. Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) õppetooli toimetised 4. Tartu.
- Lerner, Gene, Tomoyo Takagi 1999. On the place of linguistic resources in the organization of talk-in-interaction: A co-investigation of English and Japanese grammatical practices. – *Journal of Pragmatics* 31, 49–75.
- Lindström, Jan, Per Linell 2006. X-och-x som samtalspraktik och grammatisk konstruktion. – *Studier i svenskt samtalspråk II*. Toim. E. Engdahl, A.-M. Londen.
- Linell, Per 2005. Grammatical constructions in dialogue. Paper presented at IPraA congress IX in Riva del Garda, July 14.
- Matras, Yaron 1998: Utterance modifiers and universals of grammatical borrowing. – *Linguistics* 36, 281–331.
- Metslang, Helle 1981. Kõsilause eesti keeles. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- Oksaar, Els 1972. Spoken Estonian in Sweden and the USA: Analysis of bilingual behavior. – *Studies for Einar Haugen presented by friends and colleagues*. Toim. E. Firchow et al. The Hague: Mouton, 437–449.
- Oksaar, Els 1992. Intercultural communication in multilingual settings. – *International Journal of Applied Linguistics* 2, 3–16.
- Pajupuu, Hille 1995. Eestlaste ja soomlaste kommunikatsioonikäitumise tagamaadest. – *Keel ja Kirjandus* 11, 767–776.
- Pajupuu, Hille 1997. Eestlased ja soomlased – probleemitud suhtlejad. – *Keel ja Kirjandus* 8, 547–550.
- Penjam, Pille, Renate Pajusalu 2006. Konstruksioonigrammatika. (Käesolevas kogumikus.)
- Scollon, Ronald, Suzanne B. K. Scollon 2001. *Intercultural Communication: A Discourse Approach*. 2nd edition. Malden MA: Blackwell Publishers.
- Steensig, Jakob 2001. Notes on turn-construction methods in Danish and Turkish conversation. – *Studies in Interactional Linguistics*. Toim. M. Selting, E. Couper-Kuhlen. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 259–286.
- Thompson, Sandra, Elizabeth Couper-Kuhlen 2005. The clause as a locus of grammar and interaction. – *Discourse Studies* 7, 481–505.
- Tulviste, Tiia, Luule Mizera, Boel de Geer, Marja-Terttu Tryggvason 2002. Regulatory comments as tools of family socialization: A comparison of Estonian, Swedish and Finnish mealtime interaction. – *Language in Society* 31, 655–678.
- Wierzbicka, Anna 1991. *Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Wierzbicka, Anna 1985. Different cultures, different languages, different speech acts: Polish vs. English. – *Journal of Pragmatics* 9, 145–178.